

DATINI ȘI OBICEIURI DE PRIMĂVARĂ LA SLOVACII DIN NÄDLAC (JUD. ARAD)

Albina-Maria Zetocha

Omul de pretutindeni, din totdeauna și-a legat viața de manifestarea naturii, de ciclurile ei veșnice. A delimitat anul, cu lunile, săptămânile și zilele, a stabilit anotimpurile, a descoperit solstiții și echinocții și în legătură cu toate acestea și-a organizat munca, și-a stabilit sărbătorile.

La slovaci, perioada solstițiului este cea mai bogată în tradiții și obiceiuri, perioadă în care sunt fixate și sărbătorile de primăvară, ce culminează cu Sfintele sărbători ale Paștilor.

Istoric și cultural, slovacii din Nădlac sunt legați de ceilalți slovaci din enclavele slovace din Banat, făcând parte din populația slovacă colonizată în secolele XVIII și XIX în Câmpia Panonică.

Confesional, slovacii din Nădlac sunt majoritatea de religie evanghelică lutherană, mai puțini romano-catolici, numărul crescând în ultimii ani ca urmare a stabilirii familiilor de slovaci din județul Bihor și Sălaj, iar o mică parte, care este în continuă scădere, sunt greco-catolici.

Această diversitate religioasă se datora provenienței deosebite a slovacilor din Nădlac: evanghelicii provin din Slovacia Centrală care prin valul de colonizare a regiunilor Békescsaba și Tot-Komlos, au venit la Nădlac, iar greco-catolicii, numiți "Horniaci" sau "Vincuri" („cei de sus”, „cei din vii”) provin din partea de est a Slovaciei, și fiindcă, la Nădlac s-au stabilit izolat, într-un cartier numit Viile Vechi, li se spune "vincuri", adică cei din vii.

La slovacii catolici și evanghelici, sărbătoarea Sfintelor Paști se fixează în prima duminică, după decada lunii pline, următoare echinocțiului de primăvară. Această duminică, conform calendarului, poate să cadă între 22 martie și 25 aprilie. Este perioada în care putem vorbi despre tradiții și obiceiuri care s-au manifestat, sau se manifestă în răstimpul delimitat mai sus.

Ținem să precizăm că materialul pe care îl vom prezenta a fost adunat între anii 1960-1973, constituind parțial, subiectul lucrării noastre de licență susținută în 1974, fiind adunat de la informatorii consemnați în lucrarea noastră și prezentat descriptiv și diacronic.

Ne-am propus să prezentăm perioada carnavalului popular sau umblatul cu măștile căruia slovacii îi spun "Fașange", "fašang", perioada între Duminica Morților – "Smutná nedela" și Floriile – "Kvetná nedela" și Săptămâna Paștelui (Joia Verde, Vinerea Mare, Sâmbăta Albă, Duminica de Paști și Luna de Paști).

La intersecția celor două perioade ale sărbătorilor, cele de iarnă și de primăvară, se situează o sărbătoare care, în trecut, era foarte îndrăgită atât de tineret cât și de cei vârstnici și care ne mai amintește sau chiar se manifestă sub un nou aspect și în zilele noastre, sărbătoarea numită "Fașange", "fašang", cuvânt care provine din limba germană

“Vastschanc”. În trecut prin acest termen se denumea perioada între Bobotează și Postul-Mare al Paștilor.

Era perioada veseliei, a șezătorilor numite “paračke”, a nunților a petrecerilor pentru tineret, cu multă mâncare și băutură, perioada ironizării unor vicii, a travestirii, perioada în care tinerilor li se permitea ceea ce în alte etape ale anului era interzis, adică “a lumii pe dos”.

Această perioadă culmina cu “umblatul măștilor” adică “carnavalul stradal”, în ultima zi de dinaintea postului, când tinerii, mai ales băieții, umblau mascați, travestiți, intrau în casele fetelor, ale cunoscuților, se plimbau pe străzile localității, doi câte doi, sau în grup, sub privirile curioșilor și ale admiratorilor. Măștile erau premiate, constituind o mândrie pentru acei tineri care au câștigat “prvy Di” adică premiul I. Sub acest aspect obiceiul se mai practica la Nădlac și în anii de după război.

Cu aceasta, perioada “Fașange” s-a încheiat, iar ziua de miercuri se numea “Krivá sreda”, “škaredá sreda”, “Popolcová sreda” adică “Miercurea urâtă” – “Miercurea șchioapă”, sau “Miercurea de cenușă”, care este și prima zi de post.

În zilele noastre, ca o perpetuare a acestei tradiții, dar și a influenței formelor noi, continuând ideea de manifestare a lumii ca joc, păstrând esența “umblatului cu masca” și a balului mascat “maska-bal”, se organizează la Nădlac carnavalul pentru copiii de vârstă școlară.

În acest obicei al slovacilor din enclavale bănățene ca și în Slovacia, de unde strămoșii noștri și l-au adus, se regăsesc două elemente deosebite: un substrat păgân, dinaintea creștinismului, care aparține ritualului agrar de primăvară al slavilor vechi și alt aspect, mai nou, al tradiției carnavalului european.

Considerăm că merită atenția noastră mai ales acel aspect al ritualului străvechi pentru care acest obicei a fost practicat. Regăsim în el o reminiscență a gândirii mitice, a practicilor magice ale omului, concretizată în acele credințe și practici pe care oamenii le făceau cu scopul de a-și apăra viața, de a îmbuna natura să-i fie prielnică pentru muncile agrare, creșterea animalelor, dar și pentru sănătatea proprie.

În acest sens regăsim în obiceiul “Fașange” din Nădlac practici de magie imitativă. Ele se practică mai ales în ultimile zile ale sărbătorii și în Miercurea Șchioapă.

În perioada “fașangului” gospodinele găteau “krájanie haluške” adică tăieței ca să crească cânepa mare și frumoașă, ca fuiorul să fie lung și să alunece bine când se toarce, tăieței erau dați prin mac ca grâul să fie des. Tăieței cu mac au fost îndulciți cu miere în loc de zahăr, mierea ce se dădea copiilor prilej cu care mamele spuneau: “să fii harnic ca albinele”. Mierea simboliza aici bunăstare, prosperitate, rodul hărniciei, dar era folosită și ca leac, ca medicament mai ales la copii.

În ultima zi a “fașangului” se făceau tot felul de gogoși “fánke”, “špricke”, “fučke” sau “kisnutie haluške” – “găluște tăuțești”, ca să le meargă bine la purcei, să crească și să se îngrășe.

Prin magie imitativă se fereau de unele necazuri sau pagube; ouăle din ziua de Miercurea-Șchioapă n-au fost puse sub cloșcă ca să nu iasă puii șchiopi, dar se aplica atunci când luna era în creștere, ca să crească puii, mai ales în ziua de marți sau vineri.

Perioada Postului-Mare la toți slovacii era marcată prin câteva tradiții care se mai păstrează și astăzi la generația mai veche: este perioada doliului, a pocăinței, a renunțării, a liniștii sufletești, a împăcării cu sine însuși. Această stare sufletească a oamenilor se marca prin ritualul de post în biserică, altarul este îmbrăcat în negru, se face slujba în zi de marți și vineri și după masă "vechierna". În casele oamenilor se pune fața de masă cusută cu negru, prosopul ornamental cusut tot cu negru, iar la biserică femeile poartă baticuri și haine negre.

Mâncarea de post se prepară din făinoase și cartofi. Cartofii se fierb în apă, se mănâncă porumb fiert presărat cu mac, sau se fac floricele "varená kukuric s makom", "pukaná kukuric".

În perioada postului mai sunt cunoscute câteva practici de magie imitativă. Așa de exemplu, la începutul perioadei de post, gospodarii sau gospodinele, semănau grâu într-o farfurie, ca să crească până în duminica Floriilor. Dacă grăul semănat era verde și frumos și recolta urma să fie mare, sau puneau crenguțe tinere de salcie în pahare cu apă ca să înverzească. Ele prevesteau rodirea pomilor fructiferi.

Alte credințe, unele superstițioase, altele bazate pe observații îndelungate erau legate de viața omului, de prevestire a timpului:

Dacă fata a văzut prima dată o singură rândunică, nu se mărita în anul acela; oamenii la casele cărora își făceau cuib rândunicile sau cocostârcii erau norocoși, le mergea bine în gospodărie; dacă păsările acestea se întorceau primăvara devreme, urma să fie o primăvară și vară caldă; câte zile se auzeau broaștele înaintea zilei de Sf. Gheorghe, atâtea zile vor tăcea după, adică atâtea zile va fi frig; zăpada din martie era tămăduitoare. Cu apa din zăpada topită se spălau pe ochi.

Obiceiurile propriu-zise legate de sfintele sărbători începeau cu Duminica Morților "Smutná nedela", a doua duminică dinaintea Paștilor. Este duminica de post în care se face slujba bisericească specială despre suferințele Mântuitorului, care la slovaci se numește "Pašie". De Duminica Morților sunt legate însă unele obiceiuri și practici care aveau ca scop scoaterea sau alungarea iernii și întâmpinarea primăverii. Acest obicei era numit la Nădlac "Vajkovanie", care nu se mai practică, dar am putut să-l mai consemnăm prin relatările informatorilor noștri.

Atunci umblau trei fete în vârstă de 12-13 ani, una era îmbrăcată ca mireasă, alta avea coroniță din panglici, pe cap, "parta", iar a treia ducea coșul. Cântau un cântec în care se vestea reînvierea naturii. Versurile transpuse sunt: Duminica Morților, unde ai ascuns cheile? Le-am dat lui Gheorghe. Gheorghe se trezește, cheile le aruncă. Zăvoiul mic, zăvoiul mare, iar tu gospodină dăruiește-ne un ou". În timp ce cântau, fetele dansau în cerc, iar pentru aceasta primeau ouă, astfel își adunau multe ouă pe care puteau să le vopsească și să le dăruiască udătorilor în luna de Paști.

Ar fi foarte interesant un studiu comparativ asupra acestui obicei care a contopit cele două rituri de scoaterea iernii și aducerea primăverii cunoscute în Slovacia și consemnate de folcloriștii slovaci, cât și în eclave slovace din Ungaria, de asemenea cunoscute de folcloriștii slovaci din R. Zatko sau Melicherčik, dar care la slovacii din Nădlac și-a pierdut înțelesul vechi și au dobândit alt scop, acela de a-și aduna ouă multe pentru udători. Este de semnalat că acest obicei, "înmormântarea iernii" sau

“aducerea primăverii”, în Slovacia cât și în unele enclave slovace, se practică în Duminica Floriilor.

Săptămâna dinaintea Floriilor era săptămâna muncilor gospodărești. Omul purificat sufletește prin ținerea postului simțea nevoia unei curățiri fizice proprii și a mediului din jurul său. Femeile, din timp, își strângeau apa de ploaie sau din topirea zăpezii, pentru a spăla și albi rufelee precum și lenjeria de pat.

Apa de ploaie sau din zăpada căzută în luna martie era considerată “apă tămăduitoare” care îmborsă și pielea omului și țesătura de in sau cânepă. Datorită acestei credințe păstrau apa în sticle și o foloseau pentru spălarea ochilor bolnavi.

Culoarea albă era predominantă în viața slovacilor din Nădlac. Casele în interior și exterior erau văruiate în alb, cu varul erau dezinfectate și dependențele și grajdurile animalelor, pomii din jurul caselor erau văruiți atât pentru protecția lor cât și pentru a reda acea puritate cu care erau așteptate sărbătorile primăverii, sărbătorile credinței în reînviere.

În Duminica Floriilor, altarul din biserică se împodobește cu flori și se cântă “Pașie”. După masă oamenii duc flori și la cimitir.

În săptămâna Paștilor se fac ultimele pregătiri pentru sărbători. Munca gospodinelor emană deja atmosfera sărbătorească. Fetele mari pregăteau costumul lor de sărbătoare “hodbábke” în care se îmbrăcau pentru slujbă, în duminica de Paști, vopseau ouăle în roșu, albastru, verde sau galben, se pregăteau pentru udători, făceau ouă decorate sau multicolore și ouă de ciocolată. Se pregătește mâncarea tradițională pentru masa festivă de duminică și luni: șuncă fiartă, cârnați, salam de Nădlac, ouă, răcitură, friptură de miel, supă de găină cu paste numite “brdovce” și găluște de ficat. Munca cea mai “usturătoare” este răzălitul hreanului care dă lacrimi în ochi, dar despre care se spune că are forță tămăduitoare. Dintre plăcintele tradiționale amintim cozonacul “koláča” și cele cu mac, nucă și gem “makovnika, biliša”, toate acestea udate cu vin roșu sau țuică de prună.

În Joia-Verde se ține la biserică confirmarea copiilor în vârstă de 12 ani. Ea a devenit o adevărată sărbătoare familială.

Vinerea-Mare este ziua doliului, a căinței, când totul trebuie să reprezinte această stare; femeile poartă haine negre, baticuri negre pe cap, casa este ornată cu broderii negre, se ține post-negru și cei mai mulți oameni se duc la biserică pentru a primi Împărtașania. Dar și de această zi sunt legate anumite credințe și datini. Dimineața, înainte de răsăritul soarelui, oamenii ies la fântână să se spele pe mâini și pe față, semn că doresc să se spele de păcatul cel mare al răstignirii lui Iisus Hristos. Seara, după apariția primei stele pe cer, fata mare are voie să mănânce o prăjitură, iar noaptea va visa cu acel băiat care îi este sortit de bărbat.

Duminica de Paști, Învierea, constituie culmea sărbătorilor de primăvară. Este sărbătoare religioasă, dar și o sărbătoare a bucuriei și veseliei, a încrederii în viață, a dragostei pentru semenii. La Nădlac a devenit o tradiție ca seara artiștii amatori să prezinte o piesă de teatru, o comedie, care este un prilej de întâlnire a oamenilor.

Lunea de Paști este ziua tinerilor, când băieții umblă cu udatul la fete, le stropesc cu parfum, urându-le sănătate și prosperitate pentru care fetele îi poftesc la

masa pregătită festiv, îi servesc cu mâncare și băutură și le oferă ouă roșii. Acest obicei este cel mai bine menținut schimbându-se doar în unele aspecte.

În trecut, udatul se făcea cu apă, băieții scoteau fata la fântână și turnau apă peste ea udând-o până la piele. Udatul se făcea de dimineață. Începea după miezul nopții și se termina la prânz. Băiatul primea de la fată o floare sau o crenguță de rozmarin care se punea la pălărie sau pe haină. Astăzi cu udatul se începe târziu și se continuă toată ziua. Cu udatul umblă copiii, tinerii și bărbații. Cu apa se udă doar simbolic, puțin pe cap, sau deloc. Ea doar se amintește, se cere de la fată, dar se poate renunța la ea. De asemenea, tinerii nu mai primesc ouă. Acestea sunt doar un ornament al mesei și simbol al sărbătorii. Se mai dau doar la copii.

Tradiția udării fetelor păstrează în ea ritualul străvechi al slovacilor, acel cult al apei și credința în forța ei purificatoare cât și ritualul creștin al botezului.

În concluzie, putem arăta că obiceiurile de primăvară la slovacii din Nădlac păstrează elemente comune cu obiceiurile și tradițiile acestor sărbători din Slovacia de unde provin strămoșii noștri. De asemenea, găsim și influențe de la popoarele cu care am intrat în contact de-a lungul secolelor. Este de observat că s-au păstrat mai ales acele obiceiuri și tradiții care erau strâns legate de felul de viață, de munca în agricultură, de prosperitate și de bunăstarea oamenilor.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Drahos, Albina Maria, *Contribuții la monografia folclorică a slovacilor din Nădlac*. Lucrare de diplomă. Universitatea din Timișoara, 1974.

x x x Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava, Veda 1995.

SPRING TRADITIONS AND RITUALS OF THE PEOPLE OF SLOVACHIAN ORIGIN IN THE NÄDLAC AREA

Synopsis

"Spring Traditions and Rituals of the people of Slovakian origin living in the Nădlac area" relates the rituals and practices, some of them still practiced today (some in a simplified form), of the former Slovakian colonists settled in the Nădlac area of the county of Arad during the 18th and 19th centuries. The calendar of spring rituals begins with "Ash Wednesday" (representing the beginning of Lent), which is the day that marks the end of Carnival ("Farsange"). This calendar describes a period of time starting 40 days before Easter and 50 days after, ending with "Rusalii", marking the beginning of Summer. The rituals that took place during this period were generally Agrarian and were connected to the worship of earth and vegetation. They also had religious significance, relating, as they did, to the life and destiny of Mankind, fortelling of

the future and communicating with the ancestors. These rituals include, "All Souls Day" (2 weeks before Easter), "Sunday of Flowers" (one week before Easter), "Easter Week", "Easter Sunday" and "Easter Monday" (on which day, youth is celebrated).

All these practices have preserved close ties to similar to those of the Slovakian peoples, from whence they came, as well as some new elements, borrowed from population they had contact with, in Banat.